

SLOVENSKA ZGODOVINA PO PRVI SVETOVNI VOJNI

1. Vzroki Slovencev za odhod iz Avstrije

- a) marčna revolucija leta 1848 :
- obljuba slovenskemu po konstituciji in političnih pravicah
 - konec fevdalizma
 - priznana je bila le etična individualnost, ime in celovitost slovenskega naroda
 - možnost za vstop slovenskega naroda v politično življenje
- b) bachov absolutizem:
- slovenski narod brez ustavnih in demokratičnih pravic - niso mogli politično delovati
 - cenzura
 - zemljiška odveza z določitvijo odškodnine
 - rast narodne in politične zavesti med slovenskim narodom
- c) tabori in zahteve vladajočemu krogu v monarhiji:
- zahteve po združitvi slovenskih dežel v avtonomno Zedinjeno Slovenijo znotraj monarhije
 - slovenščina kot učni jezik v šolah
 - uradovanje v slovenščini
 - enakopravnost slovenskega z ostalimi narodi
- Leta 1866 mora Avstrija Italiji odstopiti Benečijo – odrezani so od matice naroda, so le manjšina v Italiji brez pravic
- d) zadnja tretjina 19. stoletja na slovenskem
- gosp. kriza v kmetijstvu zaradi dodatnih bremen zemljiške odveze
 - izseljevanje v Ameriko in v druge evropske države
 - počasni demografski razvoj
 - hitri ind. napredek Trsta
 - kulturni in prosvetni napredek
 - ne pustijo ustanoviti nobene popolnoma slovenske državne gimnazije (ker oblikujejo narodno zavest)
 - dvojni imperialistični pritisk na slovensko ozemlje (Nemčija in Italija)
 - strah pred germanizacijskim pritiskom
 - italijanski imperialistični pritisk (strah pred razkosanjem ozemlja)
- e) majniška deklaracija
- zahteva po ukinitvi dualizma
 - ➔ popolno nerazumevanje in nasprotovanje dunajskih vladajočih krogov in Nemcev slovenski narodni avtonomiji in Zedinjeni Sloveniji
 - ➔ želja po gosp. prostoru, ki bo omogočil večji trg
 - ➔ idealistična predstava o drugih jugoslovanskih narodih
 - ➔ slabo poznavanje srbske politike in njenih namenov
 - ➔ podpora antante

29. 10. 1918 nastana SHS

2. Življenje Slovencev v prvi Jugoslaviji

- a) 2 glavni značilnosti političnega življenja:
1. idejno in politično nasprotje, boj liberarne stranke in SLS
 2. boj zoper narodni unitarizem in državni centralizem = boj za avtonomijo Slovenije
- SLS:
- za avtonomijo

- brani pravice Cerkve v političnem, kulturnem, prosvetnem življenju
- zaščita kmetov
- ženska volilna pravica
- zaščita delavcev

LIBERALCI:

- unitarizem in centralizem (takšna ureditev naj bi naredila močno, enotno državo, ki lahko zaščiti prizadeti slovenski narod)
- omejitev pravic Cerkve v prosvetnem življenju
- podpirajo čimvečjo svobodo
- razmah podjetništva

b) vidovdanska ustava

- centralistična in unitaristična ureditev države (ovira v narodnem razvoju)

c) šestojanuarska diktatura

- razpust parčamenta in strank (diktatura)
- preimenovanje države v kraljevino Jugoslavijo
- ureditev po banovinah (9 njih, slovenska je v Dravski)
- socialne pravice delavstva ostajajo
- prigovarjanje zaveznic (Francija)

d) oktroyirana ustava

- poudari narodna in državna enovitost
- prepoved vseh strank
- na slovenskem nastajajo levo in desno usmerjena politična gibanja (ker so stranke prepovedane), ki izdajajo svoja glasila
- JRZ se pridruži SLS, na volitvah pride SLS na oblast, avtonomije ne more zagotoviti, tu je nemočna
- liberalci še kar podpirajo centralizem in unitarizem
- ustanovi se komunistična partija (KP)

f) študentska gibanja

- branijo avtonomijo univerze
- začnejo z akcijo za zgraditev NUKa

g) industrija

- Slovenska banovina najbolj razvita
- pokriva ¼ jugoslovanskega trga
- ne izvažata
- ker nima Trsta, je ovirana
- ustanavljanje delavskih sindikatov

h) kmetijstvo

- izobražujejo kmete
- uvajanje umetnih gnojil
- mehanizacija

i) arhitektura

Plečnik in Šubic

3. NOB in socialistična revolucija

Slovensko prebivalstvo je okupacijo odklanjalo in širilo prepričanje, da se je potrebno okupatorju upreti. Tedanje vodstvo se je nagibalo k čakanju, saj so pričakovali zmago zaveznikov in s tem osvoboditev tudi pri nas. Ravnanje vodstva je kritiziralo mnogo političnih skupin, najbolj glasni so bili komunisti (KP Slovenije, sokoli, krščanski socialisti, kulturni delavci). Komunisti so ugotovili, da je možno organizirati močno odporniško gibanje. Njihov cilj je bil narodna osvoboditev in ustvarjenje svobodne Zedinjene Slovenije, ki bo sama

odločala o svoji usodi, ter zmaga nad starimi političnimi nasprotniki. Po napadu Nemčije je OF je pozval vse Slovence k takojšnjemu oboroženemu odporu proti okupatorju. Na podeželju so začeli organizirati partizanske čete, v mestih pa oborožene udarne skupine. OF si je hitro pridobila naklonjenost in podporo. Ustanovili so Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, Izvršni odbor OF in varnostno-obveščevalno službo. Zahtevali so izključno pravico do predstavljanja naroda. OF je vse partizanske čete priključil k skupnemu poveljstvu partizanske vojske Jugoslavije pod vodstvom KP Jugoslavije, katere generalni sekretar je bil Tito. Trdili so, da je vsako organiziranje zunaj OF škodljivo. Sprejeli so 9 temeljnih točk (neizprosna akcija proti okupatorju, enotnost narodov Jugoslavije, pravica slehernega naroda do samoodločbe...). Predstavniki starih političnih vodstev so začeli s propagando proti OF, ker naj bi ta izzival okupatorje in povzročal nepotrebne žrtve. Začeli so nastopati proti OF, sprva samostojno, kasneje s pomočjo okupatorja – ustanavljajo vaše straže. To povzroči bratomorno vojno med Slovenci. Z dolomitsko izjavo je priznana vodilna vloga KP Slovenije. Zmaga leninistično enostrankarsko načelo – zgled za slovenski politični razvoj bo SZ. 1943 partizanska vojska v ljubljanski pokrajini razoroži tri divizije italjanske vojske in porazi belo gardo (protipartizani). Partizanska vojska kot del jugoslovanske, je bila priznana za zavezniško vojaško silo. 1941 je OF ustanovil Slovenski narodnoosvobodilni odbor, ki se je zavzemal za Zedinjeno Slovenijo v prihodnji jugoslovanski federaciji in zahteval nazaj ozemlje (tudi Trst), ki je bilo slovensko pred obdobjem potujčevalnega pritiska. Zbor odposlancev slovenskega naroda se je 1.10.1943 zbral v Kočevju in odločil, da se bo svobodna slovenija skupaj s Primorsko vključila v novo federativno Jugoslavijo, ki je nastajala od novembra 1942 z zasedanjem Avnoja. 1943 v Jajcu se Avnoj razglasi za najvišje zakonodajno telo nove federativne Jugoslavije in ustanovi svojo vlado. Iz Londona sporočijo, naj protirevolucionarno gibanje takoj preneha sodelovati z okupatorjem in se sporazume z OF. Ker do tega ni prišlo, so bili domobranci odrezani od odločanja o postavljanju novega političnega življenja v Sloveniji. NOB je užival veliko podporo slovenskih izobražencev, ki so ves čas razvijali slovensko kulturo in znanstveno ustvarjanje. Ob koncu vojne je z jugoslovansko armado partizanska vojska osvobodila vse narodno ozemlje. Oblast v Sloveniji prevzame OF. Vrhovni poveljnik Jugoslovanske armade in predsednik Jugoslavije postane Josip Broz Tito.

4. Slovenci med drugo svetovno vojno

Jugoslavija se je vpletenosti v vojno izmikala poldrugo leto; koroški Slovenci so bili vanjo vključeni že od začetka, ob vstopu Italije v vojno (junij 1920) pa tudi primorski Slovenci. Jugoslavija je bila pod pritiskom Nemčije prisiljena podpisati trojni pakt. Po tem pa so Angleži, ki nam niso mogli zagotoviti pomoči, spodbudili vojaški udar, ki je odstranil kraljevo namestništvo pod vodstvom kneza Pavla Karađorđevića. Ob sodelovanju KP so se v vseh večjih mestih začele ljudske demonstracije, v katerih so ljudje odobravalni odstranitev oblasti, ki je podpisala trojni pakt. To je bil povod za odločitev Adolfa Hitlerja, h kateri je stalno pritiskal tudi njegov zaveznik Mussolini, da napade Jugoslavijo. Po napadu 6. aprila 1940 je jugoslovanska armada, šibka zaradi nacionalnih nasprotij, razpadla v 10 dneh. 10. aprila so hrvaški ustaši razglasili Neodvisno državo Hrvaško, ki je nastala kot del fašističnega novega reda v Evropi in postala italijansko-nemški protektoriat. Tako je bila Slovenija popolnoma odrezana od drugih delov Jugoslavije in trije okupatorji so jo v celoti zasedli že 11. aprila. Nemški rajh je dobil Štajersko, Gorenjsko, severni del Dolenjske in Mežiško dolino, Madžari večino Prekmurja, Italijani pa del Notranjske, Dolenjske in Ljubljano. Vsi okupatorji so kršili mednarodno pravo, saj so vpeljali svoj politični in pravni sistem. Italijansko zasedeno območje se je že 3. maja 1941 priključilo Italiji kot Ljubljanska pokrajina (Provincia si Lubiana). Tako klerikalci kot liberalci so priključitev pozdravili. Madžari so priključitev razglasili decembra 1941. Nemci pa so jo iz različnih razlogov, med najpomembnejšimi je bil razmah partizanskega gibanja, prelagali.

Namen vseh treh okupatorjev je bil uničiti Slovence kot narod. Le da so se razlikovali v metodah raznarodovalne politike in času, predvidenem za njeno uresničitev. Vsi okupatorji so mislili, da bo to ozemlje za vedno ostalo njihovo. Italijanska oblast je bila v Ljubljanski pokrajni manj nasilna in je pustila Slovincem kulturno avtonomijo ter lastno upravo na občinski ravni. Slovence in njihove organizacije so celo pozivali k sodelovanju. Nemški in madžarski okupator pa sta takoj odpravila slovensko šolo, upravo in vse narodne organizacije, poleg tega pa sta kršila še eno temeljno pravilo mednarodnega prava, in sicer, v vojsko sta začela mobilizirati Slovence- v Afriko, Sovjetsko zvezo in celo na Finsko.

Nemci so začeli uresničevati svoj že poprej pripravljen načrt etnocida in genocida- izgon vsega slovenskega izobraženstva in narodno zavednih ljudi, vključno z duhovščino. Slovence so izgnali v Srbijo, Hrvaško in v rajh.

Okupacijska oblast, zlasti nemška, je v prvih letih pomenila določen gospodarski in socialni napredek. Veliko brezposelnih je dobilo službo, racionirana preskrba je v nekaterih delavski družinah standard precej dvignila, gradili so se novi, moderni industrijski obrati, dokončevala se je gradnja tovarn in modernizacija obstoječih, načrtovalo se je nove energetske objekte in širilo elektrifikacijsko mrežo, delno se je moderniziralo tudi kmetijstvo... Vse to se je dogajalo tudi pod Italijani v Ljubljanski pokrajni, vendar so z vsem teh zadovoljevali predvsem vojne potrebe.

Vseeno pa je slovensko prebivalstvo prizadel narodni, politični in neposredni fizični teror, rasna diskriminacija in dejanski genocid. Nemci so okoli 80.000 ljudi izgnali na Hrvaško, v Bosno, Srbijo, Nemčijo, Italijani pa so internirali in v kontracijska taborišča zaprli 25.000 Slovencev.

5. Zakaj smo zapustili Jugoslavijo?

1987 je skupina izobražencev v Novi reviji zapisala svoje prispevke za nacionalni program. Trdili so, da suverenost pripada narodom, ne federaciji, rešitev za samostojni slovenski narod so videli v samostojni državi, ta pa bo možna le tako, da se bo znebila skrbništva Zveze komunistov Slovenije (slednja skupaj s SFRJ suverenost omejuje).

1988 bilo v Mladini objavljenih nekaj kritičnih člankov in armadni generalštab je slovenskemu vodstvu vsiljeval pomoč pri obvladanju opozicije. 4 novinarje Mladine so aretirali in zaprli, zato se je ustanovil Odbor za varstvo človekovih pravic (kot podpora Slovencev). Odbor je pospešil nastajanje novih opozicijskih strank, ki so poudarjale, da so se narodi v Jugoslavijo združili prostovoljno na podlagi pravice do samoodločbe, s tem pa so ohranili pravico do odcepitve. Zahtevale so upoštevanje suverenosti nacionalnih republik. Uradna in opozicijska stran sta bile sicer zelo različne, v tem segmentu pa sta si bili zelo podobni. Opozicija 8.5.1989 predstavi Majniško deklaracijo - zahteva po suverenosti slovenske države in samostojnem odločanju. Slovenska oblast pa je 22.6.1989 izdala Temeljno listino Slovenije, kjer je še pristajala na federativno (avnojsko) in demokratično preurejeno jugoslovansko državo.

Opozicijski zbor za ustavo je predlagal prenovu slovenske ustave (politični pluralizem, ekonomska suverenost, pravica do samoodločbe) – oblast to ponudbo sprejme. Oblast in opozicija sta se razlikovale pri hitrosti in obliki osamosvajanja – oblast za asimetrično federacijo, opozicija le za konfederacijo.

Novembra 1989 je uzakonjen večstrankarski sistem. Konec 1989 se slovenske opozicijske stranke (socialdemokrati, krščanski demokrati, liberalna stranka, zeleni Slovenije, Slovenska kmečka zveza-Ljudska stranka) združile v Demos (predsednik je Jože Pučnik), da bodo lažje premagale Zvezo komunistov Slovenije. 1990 na volitvah zmaga demokratična opozicija. Vlado sestavi Lojze Peterle, Janša je obrambni, Bavčar je notranji, Rupel pa zunanji minister, predsednik je Kučan.

Razlogov za izstop Slovenije iz Jugoslavije je več. Smrti zgodovinskih karizmatičnih voditeljev revolucije in socialističnega razvoja (Kardelj, Tito) sta razgalili ostra mednacionalna in medrepubliška nasprotja, ki so bila povezana z gospodarsko krizo, ta pa z večanjem zveznega proračuna z inflacijo. Pomemben razlog za nedazovoljstvo je bila tudi nevzdržna politična centralizacija, ki je omejevala suverenost naroda in preprečevala razvoj v Sloveniji, ki se je zavedala nujnosti gospodarske modernizacije. Slovenci so ugotovili, da se morajo za svoj nadaljni razvoj razbremeniti vplivov manj razvitih in kulturno tujih republik.

KUČAN: Predvsem zato, ker ni bila sposobna deklariranih načel o enakopravnosti narodov tudi uveljaviti. V trenutku, ko so politiki enega naroda razumeli, da je skupna država namenjena enem narodu in njegovim interesom na račun drugih, je temeljno vezno tkivo države razpadlo. V nas živi izkušnja z agonijo nekdanje države, tudi vsa dolga zgodba uveljavljanja naših nacionalnih interesov, kar ima nedvomno posledice tudi za naša politična premišljanja in ravnanja, ki kažejo veliko občutljivost za nacionalne interese.

RUPEL: Po drugi svetovni vojni so na Vzhodu vladali gospodarsko pomanjkanje, tehnološka zaostalost in politični primitivizem. Toda za Slovence se je ta "vzhodna" epizoda končala takrat, ko se je izkazalo, da jih resno ograža na tisti točki, ki se je nekoč zdela najmanj problematična, na točki narodne oz. kulturne identitete. Jugoslavija je navsezadnje svoje narode ogražala bolj kot pred njo Avstrija oz. Avstroogrska. Bila je slabša od Avstroogrške predvsem po tem, da je bil njen (jugoslovanski) vodilni narod najslabše razvit od vseh. Slovenija je zapustila Jugoslavijo, da bi se lahko globalizacije oz. širjenja Evropske unije udeležila na sebi primeren in dostojen način. V Jugoslaviji ali z Jugoslavijo ne bi prišli nikamor, kar dokazuje že preprosta primerjava med bruto domačima proizvodoma na prebivalca (GDP) Srbije in Slovenije. Razmerje je približno ena proti deset v korist Slovenije. Leta 1991 smo Slovenci zapustili Jugoslavijo po prvih napovedih "etničnega čiščenja", seveda pa smo zapustili komunistično Jugoslavijo, pri kateri smo obupali, da bi bila sposobna in pripravljena za reformne procese. Slovenci smo pred desetimi leti vedeli, kar danes ve ves svet.